

סקירת מספר הרצאות שנישאו ביום העיון של קהילת המידע "Multi ידע 2014", 26.02.2014

ד"ר נועה גרדוביץ, מכללת בית ברל / השימוש בכלי ווב 2.0 בספריות בישראל ובעולם

הווב 02. הוא הדור השני של שרותי האינטרנט. יישומו החל בארגונים מ-2004. קיים הבדל מהותי בין הדור הראשון לשני של הווב: מהות השינוי היא שב-ווב 2.0 אנו מדברים על תוכן שיוצרים הגולשים **יחד**, בעוד ה-ווב 1.0 היה במהותו מקבץ אתרים שנוצרו ע"י מנהלי אתרים, אזי ה-ווב 2.0 מתמקד באתרים המספקים פלטפורמה טכנולוגית ליצירה אקטיבית ולשיתופיות. יצירת מדע והפצתו שביטויי המוכרים לכולנו הם: טוקבקים; רשתות חברתיות לסוגיהן; שתוף בחוויות אנושיות ("סלפי"); לינקדין; בלוגים (כולל אודיו); ויקי (ויקיפדיה); שתוף מולטימדיה; אוריגציה (איסוף ממספר מקורות); תגיות, פליקר. מדוע אנשים משתפים במידע?

התשובות לכך מגוונות: חיזוק העצמי, רצון בהכרה של "אני מומחה" תחושה של "אני קיים", "כלכלת המתנות" (אתן לך כעת - ואתה נתן לי בעתיד), רצון להשתייך, רצון לשתף פעולה (תחושת חמולתיות), חיפוש תשומת-לב. **במה שאנו חולקים זה מה שאנחנו!**

ספריות ציבוריות רבות בארץ נתקעו ב ווב 1.0 : הן מעלותם לאתריהן המיושנים תוכן באופן סינכרוני, אתרים סטטיים רבים שהם קשים לתחזוקה. [אתר ספריית בית אריאלה](#) לעומת זאת, זנח את ה-ווב 1.0 ועושה שימוש נהדר ב-ווב 2.0. הם מחזיקים ספרנית האחראית לנושא, יש להם אתר פייסבוק מעודכן, חברים בו למעלה מ-2000 אנשים המקבלים עדכונים שוטפים לנעשה בספריה. אתר פייסבוק של מוסד ציבורי (להבדיל מאתר מסחרי) הוא קל לתחזוק, ידידותי למשתמש, מאפשר אינטראקציה טובה עם הקוראים. יחד עם זאת לאתר פייסבוק בספריות יש גם מגרעות: בעיה עם ציר הזמן, לא רואים רשימות ספרים מומלצים, לא נוח לחפש מידע דרכו, ואין אפשרות גישה למאגרי מידע.

הפייסבוק בספריה אינו מחליף את אתר הספריה.

באתר ספריית מלטנומה בארה"ב (הקישור להלן), יש רשימה מותאמת אישית של ספרים: הקורא שולח רשימת ספרים אהובים, ומקבל רשימת קריאה אישית, זו דרך לעידוד הקריאה. [multnomah country library](#)

ד"ר גרדוביץ מציעה לפתח בעתיד את הכלים החינמיים באתרי הספריות. ניתן לפתח יוזמה לפיה תפקיד תחזוקת האתרים יועבר לבני-נוער כפרוייקט של מחויבות אישית, וכן להקים קיר שיתופי מקוון, ובלוגים של הספריות.

כדוגמא בארץ היא מביאה את הספרייה הציבורית של אבו-סנאן, ובה "פינת ווב 2.0" ראה בקישור להלן: [אתר הקוראים של ספריית אבו-סנאן](#)

ד"ר טלי מרכוס אוניברסיטת בר אילן, חברת דפדוף בע"מ / עידן 2.0 בניהול ספריות וארכיונים

העתידין אלווין טופלר, בספרו "הגל השלישי" ((Toffler, Alvin, The Third Wave, ב 1980 חשף אותנו לנפלאות העתיד הדיגיטלי הצפוי לעולם.

קריס אנדרסון דיבר ב 1988 על "הזנב הארוך" ((The long tail /Chris Anderson): התנועה הנילווית לעולם הדיגיטלי (בהקשר עסקי בעיקר), שובל עצום של חומרים פחות רלבנטיים הנילווים למידע חשוב ורלבנטי. תומס פרידמן ב-2006 בספרו "העולם הוא שטוח" (Hot, flat, and crowded: why we need a green revolution--and how it can renew America /Thomas L. Friedman) מדבר על עולם של מציאות חדשה בו אין חשיבות לגבולות, נוצרות אפשרויות ליצירת קשרים ללא תלות בזמן ובמקום, לקהילתיות חדשה. הוא דיבר על ה"יצרן" – האדם המייצר וגם צורך את המידע. מרכיב לעצמו את ה-playlist הרלבנטי עבורו. האינטרנט ותוכנות הקוד-הפתוח למיניהן הם בין הגורמים שהביאו ל"השטחתו" של העולם.

ב-ווב 2.0 מגוון עצום של כלים שמהותם – **אינטראקציה**. אנו כספרנים צריכים לזכור כי המשתמשים מצפים ליטול חלק, אחרת – נאבד אותם.

הקשר של הספרייה/ארכיון/מרכז המידע עם הקהילה חשוב בכמה ממדים: כיום הקהל אינו רוצה רק לדעת היכן הפריט, ומה הציטוט הביבליוגרפי שלו – אלא להגיע לפריט עצמו, כולו, בלי לזוז מכסאו. לכן, המטרה היא שהמידע שיגיע לכל אדם יהא מותאם לצרכיו. המערכת תכיר את הצרכן, ולא תציף אותו במידע שאינו מתאים לו. אף משתמש לא רוצה לדעת הכל. המשתמש רוצה לדעת שאם יש יותר מפריט אחד המתאים לו. ווב 2.0 מאפשר זאת. ברמת המידע: במקום הנכון, בזמן הנכון, מקסימום רלבנטיות, אקטיביות: לאפשר לצרכן לעשות משהו עם המידע.

מיקוד החשיבה מוסב כעת לצרכי הלקוח ולא לספק המידע, ולמוצר שלו. האינטראקציה עם המערכת של המידע, התוכן, מוביל התוכן, ועם עמיתים היא משמעותית ביותר. בלמידה מרחוק נוצר סוג של דיאלוג פנימי עם החומר, הלמידה שונה.

בכלי ה-2.0 יש פוטנציאל להעשרת האוסף. המשתמשים פעילים יותר, שייכים יותר, יביאו עוד משתמשים.

זכות הקיום שלנו היא עידוד השימוש באוסף!

יש לעודד מחקר באותו גוף מידע, לפתח קשרים מעבר לקשר עם האוסף, קשרים עם קהילות קרובות לנושא.

ב-2012 נערך מחקר לבדיקת מידת השימוש של ארכיונים ב-2.0.

המחקר מצא ש-84% מן הארכיונים משתמשים בטכנולוגיה זו.

את התפיסה והפונקציונליות של ה-2.0 לוקחים ככלי עבודה ומשתמשים בו בדרכים שונות:

1. פתיחת דף פייסבוק ושאר הרשתות החברתיות לעידוד ושיווק
2. פתוח האוסף דרך מעורבות
3. שתוף קבצים (ממחשבי המשתמשים, מן הטלפונים החכמים)
4. פתיחת פורומים, בלוגים.

הספריות/ארכיונים יוצרות פרופיל משתמש, דבר המשרת את ניהול האוסף, מעודדות קשרים בין המשתמשים, בין החוקרים.

לדעת המרצה קיימת אי-הבנה מספקת של התועלת הגלומה בכלי ה-2.0

למשל בנושא ניהול האוסף, ה-2.0 מאפשר קבלת דוחות חכמים ומפולחים המסייעים בשיפור, עידוד

המשתתפים להעלות פריטים/תכנים לאוסף.

יש צורך לשנות את תפיסת התפקיד של הספרן/ארכיונאי כ"שומר-סוף", ולעשות זאת ללא מורא: יש לראות את

תפקיד מנהל האתר כמנצח על התזמורת. לא יקרה שום אסון אם ייכנסו למאגר פריטים בצורה לא ממש

מדויקת/תקנית, אין צורך לחששות מאיבוד/חוסר שליטה: התועלת עולה על ה"נזק" שעלול להיגרם כאן.

קיימת אפשרות לבנות מערכת מקבילה/לא פורמאלית למערכת הפורמלית. ליצור סינון והפרדה בין המערכות

כך שיתקיימו במקביל.

ברגע בו תשתנה הפרדיגמה, יאומץ השינוי בדרך החשיבה כולם יצאו נשכרים.

ד"ר חני לבנת, המכללה האקדמית בית-ברל / ספרות במערכת החינוך בישראל

מן המחקר אנו למדים שמצב ספרות הילדים והנוער כיום הוא בכי רע. גדלים דורות של ילדים שלא רוצים

לקרוא. הקריאה כערך מאבדת את חשיבותה. הילדים קוראים טקסטים, אך לא ספרות איכותית.

מחקרים מלמדים שערכה של קריאת ספרות יפה לא יסולא מפז:

- מסייעת לפיתוח מיומנויות הבנת הנקרא
- משפרת ומעשירה את אוצר המילים והשפה
- מאפשרת נקודות מבט מגוונות על העולם
- פותחת פתח לפריצת גבולות של מעמד סוציו-אקונומי נמוך
- מאפשרת סגירת פערים בחברה.

המחקר הפסיכולוגי מבחין בשלושה סוגים של גיבוש זהות:

1. התרצות (הילד מנסה לרצות דמות חזקה)
2. הזדהות וחיקוי (טרומפלדור ומדונה בהתאמה)
3. הדהוד והפנמה: חשיפה לדמויות רבות אותם מהדהד הילד יחסית לעצמו.

ספרים כגון ספרי הארי פוטר, משחקי הרעב – נקראו ונקראים ע"י ילדים. הדבר מלמד שהפוטנציאל לקריאה קיים.

סוכני התרבות הם הספרנים והמורים, בעוד ההורים – חסרי אונים.

מחקרים שיצאו לאחרונה מלמדים שיש להתחיל עם פיתוח הקריאה **בגן הילדים, בגיל הרך**: בחטיבת הביניים ובתיכון זה כבר מאוחר מדי!

בעבר נעשה ע"י אנשי החינוך שימוש לצרכים דידקטיים בספרות הילדים: השתמשו בספרות לצורך הוראת

נושאים כחגים, עונות השנה, ערכים. הילדים הפנימו את הערך שספר ילדים הוא כלי עזר להוראה, וכך יצאו

נפסדים. הקוראים הלכו לאיבוד. היה כאן כשל תודעתי מתמשך של שנים.

אך, ספרות ילדים היא תחום בפני עצמו – היא לא באה לשרת תחומים אחרים.

ספרות היא קודם כל אמנות!

מצעד הספרים פרוייקט של עידוד קריאה הקיים בבתי ספר ובספריות ציבוריות. אם בעבר המורים לימדו

דברים אחרים – והספרנים עודדו לקרוא דברים אחרים. כיום שינתה מערכת החינוך את התפיסה, ומורים

וספרנים החלו לשתף פעולה, לעודד קריאה, לראות בספרות אמנות ולא כלי עזר דידקטי.

זהו הסיכוי היחיד לגרום לילדים לאהוב קריאה.

נבנתה תכנית חדשה הקרויה מעגלים כשהרציונל שלה הוא ראיית הספרות כאמנות.

כך נבחרו לתוכנית הלימודים ספרים ע"פ אמות מידה איכותיות בלבד. למשל:

אנדרסן: ספר האגדות; פיטר פאן של ג'מס מתיו ברי; דוקטור דוליטל של יו לופטינג; מרי פופינס של פמלה לינדון טרברס (כולם במקור, ולא עיבודים); סיפורי התנ"ך לילדים של מאיר שלו; לשחרר את הפיות של יהודית קציר.

עם הספר האלקטרוני: רב שיח

קרן אגמון. מכללה אקדמית תל אביב יפו / קורא הספרים העתידי מה הוא ירצה?

בספר האלקטרוני נפרד החומר מן התוכן. זהו שינוי משמעותי.
ב-2011 פירסם ג'ון ביגס מאמר דיסטופי על עתיד הספרים המודפסים

[/the-future-of-books-a-dystopian-timeline](http://the-future-of-books-a-dystopian-timeline)

וכך ראה את העתיד להתרחש:

- ב-2013 מכירות הספרים הדיגיטליים יגברו על המודפסים (דבר זה אכן התרחש בארה"ב)
- ב-2015 יעלמו חנויות הספרים הקטנות. במקום זאת ימכרו בהם קפה (דבר זה אכן מתרחש בישראל)
- ב-2019 זרועות ההוצאה לאור של אמאזון יגמדו כל הוצאת ספרים אחרת (וזה אכן קורה)
- ב-2025 תושלם המהפכה. ספרים יהיו רק במוזיאונים (דבר זה נכון רק בחלקו. אנציקלופדיות למשל לא מודפסות יותר).

מודל שרשרת אספקת הספרים כיום הוא לרוב כך: סופר, הוצאת ספרים, חנויות ספרים, קורא, ביקורות, ספריות.

הסופר של היום יתחלף בעתיד ב"יצרני תוכן". קיימת השפעה ממשית של הצורה (הדיגיטלית) על התוכן. הזמינות, המיידיות מביאים לפריחה של סיפורים קצרים, בלוגים, מגזיני רשת ("אלכסון", "המקום"), בראש כל מאמר מפרסים את מספר הדקות הנדרשות לקריאתו. נראה שכולם מחפשים טקסטים קצרים ומהירים. השינוי הרדיקלי ביותר מתרחש בהוצאת הספרים: הן האחראיות כיום לחוזה עם הסופר, לעריכה, לתרגום, לגרפיקה, לעטיפה.

ובעתיד: הסופר ינהל את ענייניו בעצמו, באופן וירטואלי. את יחסי הציבור, ההפצה, המכירה.

כבר היום קיימות תוכנות חנימיות להוצאת ספר אלקטרוני.

יש היום חברות ברשת המציעות לכותבים לשלוח אליהם כתבי יד, והם ישיגו להם קוראים וישלמו אחזים. אמאזון פונה לכל הכותבים בעולם: מבטיחה שכתבי היד שלהם יפורסמו תוך 24 שעות, ויופצו בכל העולם. דרך חברת עיצוב הספרים של אמאזון "Create Space" ניתנים שירותי עריכה ועיצוב ספרים. ההדפסה היא לפי בקשה מיוחדת.

כיום הקורא מחפש לקבל כמה שיותר בכמה שפחות. מחיר נמוך מתאפשר הודות לחיסכון כתוצאה מביטול מקום איחסון.

יש גם אפשרות לתשלום לפי דפים – totalboox – במיוחד הדבר נועד לספרות עיון.

גם ביקורות הרשת מספקת – bookadvisor

בארה"ב ובקנדה יש פריחה של השאלה דיגיטלית. בספריות הציבוריות בווינגטון הושאלו השנה 1.6 מיליון כותרים דיגיטליים.

השינויים הם: בטכנולוגיה, ברצונות הקורא, ביכולות של הסופר, ובעוגנים המסורתיים.

דברי פתיחה אלו של קרן אגמון מעוררים תגובות רבות בקרב משתתפי הפורום: רנה ורבין, מנחת הפורום, וכן נציגים של הוצאות הספרים כתר, ידיעות ספרים – מביעים התנגדות לדבריה של קרן אגמון.

רנה ורבין טוענת שרוב הסופרים לא ירצו משום בחינה להקדיש זמן למעצבים, מאיירים, ומפיצים, משום שהם רוצים להקדיש את זמנם לכתיבה, ולכן גם בעתיד יהיה צורך בהוצאות הספרים, ובשירותים שהן מעניקות. ספרים רבים היוצאים בישראל הם ספרות מתורגמת: הצורך בבחירת הספר לתרגום, רכישת הזכויות, מציאת המתרגום – כל זה יהיה שריר וקיים אף בעתיד.

דב איכנוולד מ"ידיעות ספרים" אומר שעודף אינפורמציה וחוסר עריכה גורמים לבעיה, וגם אמאזון מצויה בבעיה: היא מוכרת בעיקר מוצרים שאינם ספרים. לדבריו האנציקלופדיות והמילונים המודפסים אכן הולכים ונעלמים, אך הספר המודפס חי וימשיך לחיות לצד הספר הדיגיטלי.

יפתח דקל מ"כתר" אומר ש-20% מן הספרים הנמכרים בארה"ב הם דיגיטליים, כאשר רובם חנימיים. בבריטניה: 12%.

את העולם הדיגיטלי רואים המול"ים המסורתיים כפוטנציאל הצלחה ולא כאיום.

למו"ל יש תפקיד מול הקורא: הוא עושה עבורו את הסינון. מסתבר שגם באמאזון יש עדיפות לספר של מו"ל. המו"לים פעילים בפייסבוק, בטוויטר.

ספרות יפה בישראל – נמכרת פחות בפורמט דיגיטלי (ובשירה – בכלל לא).

יש בעיה עם העברית (ושאר השפות הנקראות מימין לשמאל) בספר הדיגיטלי: הקריאה אינה נוחה.

הנרי הראל מהוצאת הספרים הדיגיטלית מנדלי: ההוצאה הוקמה לפני חמש שנים, ומוציאה רק ספרים אלקטרוניים. להוצאות קטנות בישראל יש יותר ספרים אלקטרוניים מאשר לאלו הגדולות. לדבריו ניתן לקרוא על קינדל של אמאזון את כל הספרים היוצאים בעברית. אך קינדל לא נמכר בישראל. בארץ יש יחסית מעט מכשירים.

יש בעייה של אבטחה: חשש שיקרה לתעשיית הספרים מה שקרה לתעשיית המוסיקה.

ההכנסות של אמאזון מספרים אלקטרוניים גבוהות מאלו של הספרות המודפסת.

רון דהן, אינדיבוק: חנות הספרים העצמאית ברשת. המודל הכולל הוא של ספרים מודפסים לצד ספרים דיגיטליים. לדבריו המודל הדיגיטלי צריך להתרחב גם לכיוונים של סיפורת, שירה, בין השאר כדי שתיווצר אינטראקציה סביב הספר (משהו מקביל לטוקבק).

שרון אלמוג מ- [booxilla](#) פונה גם לקהל קוראי העברית מחוץ לישראל. לדבריה מדובר בכמה מאות אלפי דוברי עברית הכמהים לספרים בשפת אימם, והמודל הדיגיטלי הוא אידיאלי עבורם. בהוצאה זו מנסים להביא חומר דיגיטלי איכותי, מתמקדים בסיפורים קצרים ואף קצרצרים. מדברת על single - למשל סטיבן קינג מוציא סיפור קצר ומוכר אותו ב \$ 2 - ואנשים מוכנים לקנות.

ד"ר רחל יוקליס, הספרייה הלאומית / שימור אוצרות תרבות האיטלקים והמזרח-התיכון

הספרייה הלאומית שציינה לפני שנתיים 120 שנה להיווסדה, עוברת שינויים מפליגים. בין השאר שינתה את ראיית תפקידיה, וכיום איסוף החומרים שהיא מבצעת הוא אקטיבי הרבה יותר. ליבת האוסף - כל הקשור למדינת ישראל ועם היהודי, אך כיום האוסף התרחב לתחומים נוספים. אוספי הספרייה הלאומית נחלקים לארבעה חלקים מרכזיים: ישראל, איטלקים והמזרח-התיכון, מדעי הרוח, יהדות. מעבר לאיסוף רואה בשימור ערך חשוב ביותר. מטרתה: טיפוח והנחלה של אוצרות ידע מורשת ותרבות. הוקם בספרייה אגף פעיל מאוד של חינוך ותרבות, הפועל למען הנגשת האוספים לקהל, הנגשה של פרטי מקור, יזום אירועי תרבות. באוסף האיטלקים והמזרח התיכון מצוי אוסף הקרוי [אוסף יהודה](#). זהו אוסף נדיר של [פרופ' אברהם שלום יהודה](#). פרופסור להיסטוריה, ספרות יהודית, ולתרבות ערבית, סופר ופובליציסט. במרוצת חייו אסף פרופ' יהודה אלפי כתבי יד ושמר התכתובות אישיות שלו עם אחרים. זמן קצר לאחר תום מלחמת ששת הימים (1967) עבר האוסף לרשות הספרייה הלאומית. ארכיון אברהם שלום יהודה, המוגדר כאחד מן העזבונות החשובים ויקרי הערך ביותר שהגיעו לידי הספרייה הלאומית, מכיל כ-1,400 כתבי יד, מהם רובם כתובים ערבית, 250 מהם בעברית ו-50 בלטינית. רבים מהכתבים מאוירים, כך למשל מצוי באוסף עותק מאויר של "ספר השעות". עוד באוסף מספר אינקונבולות, בהן דפוסים עבריים ומהדורות נדירות; אוסף מסמכים מקוריים חתומים בידי נפוליאון, וארכיון מפתיע של כתבים מיסטיים פרי עטו של אייזק ניוטון, המכילים חישובי קץ, שאותו רכש יהודה במכירה פומבית בלונדון ב-1935. נוסף על כל אלה, מכיל האוסף כ-3,200 תיקי התכתובות אישיות. הטיפול באוסף יהודה החל באיסוף, לאחר מכן הוא עבר דיגיטציה, הוצג באופן פיסי ודיגיטלי, ולאחר מכן נערכו פעולות חינוכיות. מעבר לכך פועלת הספרייה הלאומית כדי לאסוף ולשמור חומר תרבותי של החברה הערבית בישראל. בנקודה זו יש בעיה של מיעוט חומר, וכן קושי בנגישות לחומר. פריטים הקרויים "אפרמה" ("חולפות") כגון: ארכיונים, כרזות, עיתונים, הם חלק חשוב מן ההווי של חברה, וחיי היום-יום. מאחר ויש חוסר בחומרים מסוג זה הדבר משפיע על עושר החוויה הלימודית, ועל הנחלת המורשת של משפחות ספציפיות. מהי הסיבה לכך? לפני 1948: חל נתק ואובדן תרבותי, החומר הקיים פוזר. לאחר 1948: בין 1949-1966: המשטר הצבאי הטיל צנזורה, יצאו רק מעט פרסומים מכל סוג. החל משנות ה-70: החלו לצאת יותר פרסומים, אך החומר אינו נגיש, יש חוסר בארכיונים צבוריים. [פרוייקט מסע בזמן](#) של הספרייה הלאומית נועד לאסוף פריטי אפרמה ישראלית, לסרוק אותם ולהנגישם באופן חופשי לציבור הרחב. הפרוייקט מבוצע במימון קרן ארקדיה (קרן ארקדיה היא קרן שמטרתה לפעול לשימור אוצרות תרבות ורוח ברחבי העולם, הפועלת בשיתוף עם אוניברסיטת UCLA. נעשה מאמץ מיוחד לאיסוף פרטי אפרמה בערבית מן השנים 1948-1990. במסגרת הפרוייקט נסרקו פרטי עיתונות פלסטינית מן השנים שלפני 1940. לפני 1948 יצאו לאור בארץ יותר מ-2000 כתבי עת ועיתונים בערבית. רק אחד מהם שרד לאחר 1948: "אל-איתיחאד". עיתונים שנשמרו נסרקו. פריטים אלו מהווים את המקור החשוב ביותר לחקר החברה הערבית בארץ לפני ואחרי 1948. שימורם וטיפוחם הוא חלק משימור אוצרות התרבות של ישראל, והספרייה הלאומית מייחסת לפעילותה זו חשיבות עצומה.